

Отже, запорукою розвитку геопросторового мислення учнів є систематичність цієї роботи на уроках. Для цього підручники з курсу «Досліджуємо історію і суспільство» для 5 і 6 класів створюють усі можливості.

Список джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886 (дата звернення: 15.04. 2023.)
2. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: метод. посіб. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 208 с.
3. Пометун О., Малієнко Ю., Ремех Т. Досліджуємо історію і суспільство : підручник інтегрованого курсу для 5 класу закладів заг. сер. освіти. Київ : ВД «Освіта», 2022. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1675-doslid-istoriyi-pometun.html> (дата звернення: 18.04. 2023).
4. Пометун О., Ремех Т. Досліджуємо історію і суспільство : підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів заг. сер. освіти. Київ : ВД «Освіта», 2023. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2608-istoriia-6-klas-pometun-2023.html> (дата звернення: 18.04. 2023).

МОДЕЛЬНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ЯК ОСНОВА ДЛЯ РОЗРОБЛЕННЯ ВЧИТЕЛЕМ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ

Ремех Тетяна,

кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
завідувач відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ;

Пишко Олена,

кандидат педагогічних наук,
завідувач лабораторії суспільно-гуманітарної освіти
Рівненського ОІППО,
м. Рівне

Концептуальні засади Державного стандарту базової середньої освіти реалізують модельні навчальні програми, зазначені в Типовій освітній програмі для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти.

Кожна модельна навчальна програма (далі – МНП) визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання здобувачів освіти предметів / курсів освітньої галузі, зміст навчального матеріалу та орієнтовні види навчальної діяльності.

МНП є основою для створення вчителем навчальної програми відповідного предмета / курсу, яку затверджує педагогічна рада / керівник освітнього закладу. Зауважимо, що керуючись принципами академічної свободи, враховуючи пізнавальні потреби й можливості учнів, учитель самостійно обирає форми, засоби і методи навчання, види пізнавальних завдань, необхідний час для досягнення очікуваних результатів навчання [1].

Зазначимо, що обов'язковими елементами навчальної програми, укладеної вчителем на основі модельної, є такі: назва навчального предмета / інтегрованого курсу; кількість годин на вивчення предмета / курсу; назва модельної навчальної програми, що взято за основу (із зазначенням авторів і року створення); дата і номер протоколу рішення педагогічної ради закладу про затвердження навчальної програми.

Зауважимо на важливих положеннях при створенні навчальної програми:

1) збереження обсягу очікуваних результатів навчання, визначених МНП, які корелюються із закладеними в Державному стандарті базової середньої освіти результатами навчання й охоплюють їх;

2) уможливлення досягнення учнями програмових очікуваних результатів через визначені вчителем зміст та види навчальної діяльності;

3) структурування змісту шляхом визначення тем та відповідної кількості годин на їх вивчення (модельна навчальна

програма не містить розподілу годин на вивчення відповідних розділів і тем);

4) визначення різноманітних видів навчальної діяльності учнів до кожної теми (від репродуктивних – до тих, що потребують мисленнєвих операцій високого рівня; від індивідуальних – до групових форм роботи).

Розглянемо детальніше як приклад розроблення навчальної програми на основі модельної навчальної програми «Досліджуємо історію і суспільство» для 5–6 класу закладів загальної середньої освіти (авт. О. Пометун, Т. Ремех, Ю. Малієнко, П. Мороз) [2]. До прикладу наведемо фрагмент навчальної програми інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» (5 клас). Тут, окрім зазначених вище елементів, бачимо, що положення програми деталізовані переліками термінів та понять, персоналій, форм навчальної діяльності та очікуваних результатів [3].

К-сть год.	Зміст навчального матеріалу	Форми навчальної діяльності	Очікувані результати
ВСТУП (2 год.)			
1	<p>Суспільство і спільноти. Людина – неповторна особистість. Гідність людини. Людина серед людей. Суспільство. Людські спільноти та їх розмаїття. Самоідентифікація людини.</p> <p>Терміни та поняття: «ідентичність», «гідність людини», «суспільство», «спільноти».</p>	<p><i>Створення асоціативного куща або хмари слів з поняттям «суспільство».</i></p> <p><i>Пояснення та обговорення нових понять.</i></p> <p><i>Висловлення в гурті / групах припущень про те, що об'єднує людей в спільноту та як ми розуміємо унікальність та неповторність кожної людини.</i></p> <p><i>Коментоване читання тексту та формулювання запитань до нього.</i></p> <p><i>Аналіз підручника (структура, зміст, типи завдань)</i></p>	<p><i>Розповідає про унікальність і неповторність кожної людини, зв'язок людини і суспільства [6 ГІО 5.1.1-1]</i></p> <p><i>Пояснює, що таке гідність людини (з допомогою вчителя)</i></p> <p><i>Поводиться з повагою до гідності інших осіб [6 ГІО 5.1.1-2]</i></p> <p><i>Пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їхнього життя, станом суспільства [6 ГІО 1.3.2-2]</i></p> <p><i>Розрізняє локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними [6 ГІО 5.1.1-3]</i></p>
1	<p>Історія як наука. Історія як минуле людини і суспільства. Історія – наука про минуле суспільства. Історичні дослідження. Історія України – частина європейської та світової історії. Історія мого краю.</p> <p>Терміни та поняття: «історія», «історія України».</p> <p>Персоналії: Геродот, Дмитро Яворницький, Михайло Грушевський.</p>	<p><i>Створення асоціативного куща або хмари слів з поняттям «історія».</i></p> <p><i>Наведення прикладів присутності минулого в сьогоденні.</i></p> <p><i>Висловлення в гурті / групах припущень про мотиви інтересу людини до минулого та його вплив на теперішнє й майбутнє.</i></p> <p><i>Коментоване читання тексту.</i></p> <p><i>Дискусія на тему «Чому варто вивчати історію?».</i></p> <p><i>Пояснення й обмін думками щодо вмінь, якими має володіти історик.</i></p>	<p><i>Описує та характеризує себе за належністю до різних спільнот [6 ГІО 5.1.2]</i></p> <p><i>Пояснює, як людина своєю діяльністю впливає на різні спільноти [6 ГІО 5.1.2-3]</i></p> <p><i>Обґрунтовує присутність минулого в сучасності, взаємопов'язаність минулого, теперішнього і майбутнього [6 ГІО 1.2.2]</i></p> <p><i>Висловлює оцінні судження щодо необхідності вивчення історії свого народу і країни та збереженні пам'яті про минуле</i></p>

Тепер продемонструємо конструювання навчальної програми на фрагменті модельної навчальної програми інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» (6 клас).

К-сть год.	Зміст навчального матеріалу	Форми навчальної діяльності	Очікувані результати
ВСТУП (2 год.)			
1	<p>Історію якого суспільства вивчатимемо в 6 класі Людина, суспільство, держава: історія та сьогодення</p> <p>Терміни та поняття: «стародавній світ», «ера», «археологія».</p>	<p><i>З'ясування значення нових понять.</i></p> <p><i>Розмірковування</i> щодо того як змінювалось життя людей і суспільства в різні часи та чому це відбувалось</p> <p><i>Обговорення</i> в групах/парах питань історичних джерел та їх видів</p> <p><i>Коментоване читання</i> тексту з розрізненням джерел із історії стародавнього світу</p> <p>Обмін думками щодо того, що може розповісти дослідникам і дослідницям кожний вид історичних джерел, зображений у підручнику</p>	<p><i>Визначає</i> суспільство як форму взаємодії людей, що склалася історично</p> <p><i>Встановлює</i> зв'язки (з допомогою вчителя) між людиною і суспільством, людиною і державою, суспільством і державою)</p> <p><i>Розрізняє</i> історичні джерела з історії стародавнього світу за видами [6 ПО 3.1.1]</p> <p><i>Визначає</i> риси/ознаки артефакту, писемного та візуального джерела з історії стародавнього світу [6 ПО 3.2.2-1]</p> <p><i>Наводить</i> приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо</p> <p><i>Формулює</i> судження про своєрідність епохи стародавнього світу</p>
1	<p>Час і простір в історії Стародавнього світу Тяглість і тривалість історії. Час і простір в історії. Епоха стародавнього світу як перший етап історії людства.</p>	<p><i>Розмірковування</i> щодо розвитку людського суспільства стародавніх часів у часі і просторі</p> <p><i>Робота</i> з картою</p> <p><i>Виконання</i> завдань за допомогою таблиці «Як лічити роки у межах століть і тисячоліть»</p> <p><i>Формулювання</i> запитань до тексту підручника</p> <p><i>Креслення і позначення</i> на лінії часу дат</p>	<p><i>Співвідносить</i> дату події зі століттям і тисячоліттям [6 ПО 1.1.1-1]</p> <p><i>Розрізняє</i> системи літочислення, пояснює їх на прикладах [6 ПО 1.1.1-2]</p> <p><i>Співвідносить</i> дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки, візуальні джерела тощо) [6 ПО 2.1.1-3]</p> <p><i>Формулює</i> судження щодо безперервності історичного процесу [6 ПО 4.2.2-1]</p>

Як резюме зауважимо, що, згідно з освітніми документами [4], навчальна програма не є обов'язковим документом для вчителя, однак її укладання з урахуванням зазначених вище положень, на наше переконання, дає змогу вчителю: по-перше, ретельно розподілити навчальний час на вивчення учнями навчального предмета / інтегрованого курсу; по-друге, скласти календарно-тематичний план; по-третє, визначити основні змістові одиниці (питання) та найістотніші очікувані результати для вироблення механізму надолуження освітніх втрат учнів в умовах воєнного стану.

Список джерел

1. Ремех Т. О., Пишко О. Л. Концептуальні засади та новели Державного стандарту базової середньої освіти. *Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку* : зб. тез наук. праць X Міжнар. наук. конф. (Прага, 29 черв. 2022 р.). Прага : ВД «Інтернаука», 2022. С. 58–62. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732769/> (дата звернення: 01.06.2023).
2. Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс) : модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти / О. І. Пометун, Т. О. Ремех, Ю. Б. Малієнко, П. В. Мороз. Київ, 2021. 41 с. URL: <http://surl.li/ijgdk> (дата звернення: 01.06.2023).
3. Досліджуємо історію і суспільство : навчальна програма для 5 класу / уклад. Л. С. Сосницька. Луцьк, 2022. 17 с. URL: <http://surl.li/ijgdt> (дата звернення: 01.06.2023 р.).
4. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році : лист М-ва освіти і науки України від 19.08.2022 р. № 1/9530-22. URL: <http://surl.li/adnkb> (дата звернення: 30.05.2023).

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ШЛЯХОМ НАПИСАННЯ ЕСЕ

Мислива-Бунько Іванна,
кандидат філологічних наук, учитель-методист,
учитель української мови та літератури
Княгининівського ліцею Волинської обласної ради,
с. Княгининок, Волинська область

Актуальність теми. Сучасна загальна середня освіта ґрунтується на компетентнісному підході до навчання й спрямована на здобуття учнями умінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації в особистому житті, громадській активності й професійній діяльності. Для всіх одинадцяти компетентностей, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, наскрізними є такі вміння: читати з розумінням, висловлювати власну думку в усній і письмовій формах, критично